

Martyna Milewska, Jerzy Kruppé

Puck, st. 1, gm. loco, woj. gdańskie,
AZP 4-42

Informator Archeologiczny : badania 31, 259-261

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

11 fragmentów gąsiorów, przęślic, 2 fajki, glinianą figurkę, ozdobę glinianą, 15 fragmentów kości, obrączkę, monetę, zawias, stopę lichtarza, siekierę, 2 rozcieracze. Ceramikę o kolorze stalowoszarym, szarym, ciemnoszarym datowano na XIV-XV w. Przeprowadzone badania pozwalają wnioskować, że obszar obejmujący teren na zachód od ratusza był zagospodarowany od schyłku XIII w. po okres współczesny. Fragmenty naczyń obtaczanych sugerują możliwość istnienia osadnictwa w tej części miasta przed lokacją w 2 poł. XIII w.

Materiały i dokumentacja znajdują się w Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Głogowie.

Badania nie będą kontynuowane.

PUCK, st. 1, gm. loco, woj. gdańskie, AZP 4-42

- zamek z wczesnego średniowiecza, późnego średniowiecza i nowożytności

Badania wykopaliskowe, przeprowadzone przez mgr Martynę Milewską i prof. Jerzego Kruppé.

Dwumiesięczny sezon wykopaliskowy roku 1997 stanowił kontynuację realizacji długofalowego programu badawczego, którego celem jest rozpoznanie dziejów założenia zamkowego. Wyniki lat ubiegłych (1991-1996) ukierunkowały prace tegoroczne. Skoncentrowano się przede wszystkim na pozyskaniu brakujących danych, umożliwiających wyznaczenie zasięgu przestrzennego terenu zamku od strony zatoki, zarówno w późnym średniowieczu jak w czasach nowożytnych. Prace te miały jednocześnie dostarczyć dalszych danych na temat istniejącego w tym rejonie systemu fortyfikacyjnego.

W tej sytuacji powrócić należało do kwestii częściowo odsłoniętego dwa lata wcześniej fundamentu późnośredniowiecznej budowli w północno-zachodnim narożniku założenia zamkowego (wykop 15). Konieczne bowiem było uzyskanie pełniejszych informacji na ten temat, m. in. o jej wymiarze i sytuacji stratygraficznej, by móc podjąć próbę interpretacji obiektu. W systemie obronnym zamku, zarówno późnośredniowiecznego jak nowożytnego był to zawsze punkt newralgiczny, o czym dodatkowo świadczą informacje zawarte w lustracji z 1928 r. oraz plan F. Getkanta z 1634 r.

Sprawą istotną, która dotąd nie doczekała się udokumentowanej odpowiedzi jest kwestia zniszczeń nawarstwień kulturowych poczynionych w związku z częściowo zrealizowaną, najprawdopodobniej na początku lat sześćdziesiątych, budową wytwórni obuwia na obszarze dawnego dziedzińca zamkowego a obecnego skweru. Jest to bowiem jedyne jeszcze miejsce dostępne do badań archeologicznych w tej partii założenia zamkowego.

Problemem badawczym stale towarzyszącym wykopaliskom na zamku w Pucku jest także nierozwiązane dotąd zagadnienie lokalizacji wczesnośredniowiecznego grodu kasztelańskiego książąt pomorskich. W historiografii Pomorza Gdańskiego wskazuje się bowiem na możliwość umiejscowienia go na terenie późniejszego, zamku krzyżackiego. Dotychczasowe prace pozwalają przyjąć, iż liczyć się należy na badanym terenie z istnieniem osadnictwa wczesnośredniowiecznego nawet już w IX w., nie dostarczyły jednak przekonujących świadectw na temat wzniesienia grodu w drugiej połowie XIII w. Nie wyklucza to jednak możliwości ich pozyskania w czasie dalszych badań.

W toku realizacji przyjętego na ten rok programu wykonano cztery wykopy o łącznej powierzchni 78 m² i 230 m² przebadanych nawarstwień kulturowych. Głębokość wykopów była zróżnicowana w zależności od miejsca ich lokalizacji i wynosiła od 2,0 do 5,0 m od poziomu terenu.

Wyniki badań lat ubiegłych doprowadziły do stwierdzenia, że konfiguracja terenu od strony zatoki w czasach krzyżackich musiała być zasadniczo odmienna od istniejącej obecnie. Pierwszy budynek zamkowy nazywany później „kamienicą starą”, posadowiony był bowiem na niewielkim piaszczystym wyniesieniu, blisko krawędzi naturalnego stoku nad strugą młyńską. Ograniczało to zatem przestrzenne możliwości rozplanowania pierwotnego założenia od strony morza. Stwierdzono również, iż w czasach nowożytnych obszar zajmowany już przez zamek starościński poszerzono w tym miejscu o około 8 — 9 m przez nadsypanie stoku. Świadectwem tych prac ziemnych były odsłonięte warstwy zasypiskowe sięgające do głębokości około 4,0 m od obecnego poziomu terenu. Stabilizowano je poprzecznymi murami oporowymi a na końcu palisadą z pali dębowych, biegnącą wzdłuż podnóża sztucznie uformowanego wyniesienia. Badania dendrochronologiczne pozwalają przyjąć, iż prace nad poszerzaniem obszaru zamkowego przeprowadzono najwcześniej w 1568 r. Dęby użyte

do wykonania palisady zostały bowiem ścięte pomiędzy kwietniem a lipcem tegoż roku. Inwestycję tę przypisać zatem należy kasztelanowi gdańskiemu i staroście puckiemu Janowi Kostce.

Ustalenia powyższe dotyczą jednakże północno-zachodniej części założenia zamkowego. Poszukiwać zatem należało danych o pierwotnym ukształtowaniu terenu w jego partii wschodniej. Zlokalizowane w tym rejonie dwa wykopy potwierdziły poprzednie informacje. Stok naturalnego piaszczystego wyniesienia terenu, na którym Krzyżacy na przełomie XIV i XV wieku wzniesli zamek biegł nadal niemal w prostej linii. Stwierdzono także, jak w wykopach poprzednich, ostro opadającą po stoku warstwę grubego gruzu ceglanoego, będącą świadectwem prowadzonych w tym czasie prac budowlanych. Powtórzyła się również sytuacja stratygraficzna obrazująca dalsze losy terenu w czasach nowożytnych a więc jego poszerzenie przez nadsypanie. Przyjąć przeto można, iż zarówno w późnym średniowieczu jak w czasach późniejszych granica założenia zamkowego od strony Małego Morza biegła w linii prostej po osi wschód - zachód. Dla okresu nowożytnego wnioszek ten znajduje potwierdzenie na planie F. Getkanta.

Wyjaśnieniu wspomnianej już kwestii istnienia późnośredniowiecznej budowli w północno-zachodnim narożniku zamku służył wykop 20 założony w bezpośredniej bliskości poprzedniego. Dwa sezony wcześniej odsłonięto na głębokości około 3,5 m od poziomu terenu kamienne fundamenty budynku o wymiarach 3,5 x 3,5 m, którego podłogę stanowiła ceglana posadzka. W czasie eksploracji zalegającej nad nią warstwy znaleziono krzyżacki brakteat z krzyżem greckim datowany na okres po roku 1416. W omawianym sezonie w analogicznej sytuacji stratygraficznej, tj. pod grubą warstwą śmieci z XIX i XX w. oraz zasypiska fosy z XVI — XVIII w. na analogicznej głębokości natrafiono na dalszą część fundamentów tego budynku. Wnętrze jego stanowiła również ceglana posadzka. W wyniku tegorocznych badań przyjąć trzeba, iż była to budowla prostokątna, orientowana po osi północ - południe, o wymiarach 6 x 4 m. Jej kamienny fundament został płytko wkopany w zalegającą poniżej warstwę intensywnie czarnej, mazistej i wilgotnej ziemi z resztkami zbutwiałego drewna, która zalegała na podmokłym piasku calcowym. Z warstwy tej wydobyto fragmenty glinianych naczyń wczesnośredniowiecznych oraz kości zwierzęce.

Wykop 17 założono w północno-wschodniej części skweru, w jego najwyższym punkcie. Zakładano bowiem, iż zachowały się tu nawarstwienia kulturowe co najmniej po wiek XIX, gdyż reszta została zniwelowana w czasie powojennych prac budowlanych. Przypuszczenia okazały się słuszne, bowiem układ stratygraficzny prawie w całej północno-wschodniej partii wykopu okazał się nienaruszony. Piaszczysty zorsztynizowany calec osiągnięto przeciętnie na głębokości 2,2 m poniżej poziomu terenu. Odłożyła się na nim cienka warstewka ciemnobrunatnej ziemi, a na niej zalegał pył i różnej grubości gruz ceglany z grudkami zaprawy. Analogiczne obserwacje poczyniono dotychczas w innych eksplorowanych wykopach i interpretowano je jako świadectwo pierwszych prac budowlanych na tym terenie. W tym przypadku w grę wchodzić może wzniesienie jednego z budynków zamkowych, na którego fundamentach posadowiono w XIX w. istniejącą do dziś kamienicę przy ul. Zamkowej.

Badania tegoroczne nadal nie dostarczyły informacji, na podstawie których możnaby wnioskować o istnieniu na tym terenie poszukiwanego grodu kasztelańskiego. Uzyskano natomiast dalsze dane na temat osadnictwa wczesnośredniowiecznego. Były to podobnie jak w latach poprzednich ślady po zniszczonych obiektach (jamach) oraz fragmenty naczyń glinianych znajdujących na wtórnym złożu. Datować je można na podstawie cech morfologicznych na okres IX-XII w. Wczesnośredniowieczną warstwę kulturową o miąższości około 60 cm odsłonięto natomiast w wykopie 20 zlokalizowanym w północno-zachodnim narożniku założenia zamkowego. Wzniesiono na niej omawiany wcześniej budynek późnośredniowieczny. Wydobyte z niej fragmenty naczyń ceramicznych datować można zdaniem specjalistów na IX-X w. Ułamki tego rodzaju naczyń znajdowano już wcześniej na wtórnym złożu w czasie badań „kamienicy starej”. Pochodziły one zapewne ze zniszczonej w czasie prac budowlanych tej samej warstwy. Przyjąć zatem wstępnie można, iż w badanym rejonie koncentrować się mogło osadnictwo z wcześniejszej fazy wczesnego średniowiecza.

Tegoroczne badania dostarczyły kilku tysięcy sztuk znalezisk ruchomych. Były to przede wszystkim wyroby późnośredniowieczne oraz nowożytnie ceramiczne – naczynia i w niewielkiej liczbie kafle

garnkowe i miskowe, wyroby metalowe – noże, gwoździe, okucia budowlane, stłuczka szklana oraz szczątki zwierzęce - kości i w dużej liczbie łuski rybie. Do rzadkich znalezisk zaliczyć należy dobrze zachowany bączek do gry z kostką o systemie siódmkowym oraz dwa kamienie do gry w warcaby. Przedmioty te wykonano z poroża i używane były w późnym średniowieczu.

RACIBÓRZ-Rynek, gm. loco, woj. katowickie, AZP 101-40

- miasto średniowieczne

Ratownicze badania wykopaliskowe, przeprowadzone w dniach od 14 kwietnia do 11 października. Przebadano powierzchnię 169 m², w tym 55 m² do calca (głębokość 2,25-4,5 m).

Prace prowadzono na czterech wykopach usytuowanych w miejscach gdzie w sezonie 1996 częściowo odkryto ważne dla badań obiekty.

Wykop z reliktnami drewnianej ulicy znajdował się pośrodku południowej części placu rynkowego w odległości około 13 m na północ od domu handlowego „Bolko”. W stosunku do rozmiarów z roku 1996 (3 x 3 m) poszerzono go o 2,5 m na wschód w celu odkrycia całej szerokości drewnianej ulicy średniowiecznej. Ulica biegła z północy na południe. Prawdopodobnie prowadziła do studni, a także do śródrynkowej zabudowy administracyjno-handlowej. Była zbudowana bardzo solidnie, jej dolny poziom (głębokość około 130 cm) stanowiły dźwigary, czyli belki poprzeczne o przekroju czworokątnym lub półokrągłym, o wymiarach około 20 x 11/12 cm. oddalone od siebie (odkryto 2 dźwigary) o 1,5 m. Na nich, oddzielone cienką warstwą ziemi leżały legary - belki, które w przekroju miały kształt prostokątny o wymiarach 30 x 18 cm. Na legarach przymocowano przy pomocy drewnianych palików dranice. Ich obecnie zachowana długość wynosiła od 100-230 cm, szerokość 17-22 cm i grubość 0,6-0,9 cm.

Odległość pomiędzy legarami wynosiła 100 cm, jednakże niekiedy występował między nimi trzeci legar. Przestrzeń pomiędzy legarami, a także pod dranicami wystającymi poza legary była utwardzona warstwą drobnego gruzu ceglanego i drzazg drewnianych. Na ślady ulicy natrafiono na głębokości ok. 80 cm od obecnej powierzchni. Obok i pod ulicą na różnych głębokościach znajdowały się fragmenty innych konstrukcji drewnianych pochodzących być może ze starszych ulic lub kramów. Na jednej z nich znajdowało się nieckowate wgłębienie lub ślad po wyjeździe przez koła wozu (?). Na głębokości 172/174 cm w części północno-zachodniej wykopu odkryto narożnik drewnianej konstrukcji, która prawdopodobnie stanowiła część kramu.

W obrębie tych reliktnów znaleziono bogaty materiał zabytkowy: przedmioty i fragmenty przedmiotów z żelaza (m.in. dwie podkowy, kłama, okucia, kółka, gwoździe), dwie monety srebrne (?) nieczytelne, odważnik ołowiany, przedmioty drewniane (m.in. klepki, dna naczyń, łyżka, oprawka z ornamentem oczkowym), przedmioty i fragmenty naczyń ze szkła matowego, sznur z łyka (fragment), gliniana figurka psa (fragmenty), grzebień rogowy zdobiony ornamentem oczkowym, skorupy kurzych jaj, łupiny orzechów włoskich i laskowych, pestki śliwek, wiśni lub czereśni oraz duże ilości kości i przede wszystkim materiału ceramicznego. Ogólnie materiał zabytkowy z tego wykopu można zamknąć w ramach chronologicznych od końca XIII do XV w.

Wykop II o wymiarach 5,5 x 5,5 m był oddalony o 5 m na północ od wykopu I. Usytuowano go w miejscu, gdzie podczas badań w 1996 roku natrafiono na konstrukcje drewniane studni znanej z ryciny z połowy XIX w. (zdjęcie ryciny znajduje się w zbiorach Muzeum w Raciborzu - Dział Historii). Nie udało się odkryć całego obiektu ze względu na zabetonowanie i położenie nowego bruku nad wschodnią częścią wykopu, gdzie znajdowały się szczątki studni z badań zeszłorocznych, od których należałoby zacząć, aby objąć całość obiektu. Zbadano część zachodnią studni, część południową i narożnik północno-zachodni. Z badań wynika, że studnia miała kształt prostokątny o wymiarach ok. 4 x 2,5 m, i była dłuższą osią skierowaną z północy na południe. Na przedłużeniu na wschód i zachód jej ściany południowej znajdowały się dobudowane koryta (?) - zachodnie, odkryte w całości o wymiarach 1,6 x 1,6 m wykonane z drewna (ściany i podłoga) i wschodnie odkryte częściowo. Jego ściany były drewniane, a dno podobnie jak w studni wyłożone ściśle przylegającymi do siebie, jednakowymi otoczakami. W rogach znajdowały się drewniane solidne słupki, do których przymocowano gwoździami